

Predgovor

Pred vama je zbirka intervjuva s ljudima širom bivše Jugoslavije, ljudima vrlo različitih profila: različitih godina, profesija, pola, etničke pripadnosti... Ono što im je zajedničko jeste da su spremni da govore o prošlosti, da sagledaju sadašnjost i da imaju nade, strepnje i želje za budućnost. Neko će reći da su to samo "obični ljudi". Možda i jesu "obični" u onom smislu da nisu na pozicijama moći, niti su iz miljea poznatih ličnosti koje često možemo čuti i videti putem sredstava javnog informisanja. Ali definitivno čine, usudiću se reći – najveći deo društava u kojima živimo. Obični ili ne-obični, sa sobom nose veliki broj želja, strahova, revoltiranosti situacijom u društvu, razmišljanja, teskoba, stremljenja i nada kao i velika većina nas. Ujedno, to su glasovi koje tako retko imamo priliku da čujemo. Apsurdno, zar ne? Koliko često ste imali priliku, ako ste je uopšte imali, da čujete kako je bilo ženi koja je čitav rat provela u Sarajevu, ili u Prištini; kako razmišlja neko u Beogradu, Šibeniku, Skoplju, Jajcu; čemu se nada i od čega strahuje neko u Kninu, Gnjilanu, Loznici, neko ko je živio u izbeglištvu, neko ko je učestvovao u ratu, neko ko je rat gledao na TV-u?

Naša želja je bila da se potrudimo i nađemo prostor da se ti glasovi čuju. Dugogodišnje iskustvo u radu na izgradnji mira nam je pokazalo koliko razmena tih razmišljanja o bolnim tačkama naših društava, o očekivanjima koje imamo, o tome ko smo mi i šta nas muči, a šta bismo voleli da bude, doprinosi međusobnom razumevanju i izgradnji poverenja – kako kaže jedna žena u intervjuu "Posjeci se ti, posjeću se se ja – krv nam ista". To bolje međusobno razumevanje i poverenje su od suštinske važnosti za izgradnju mira, onog mira od čijeg nedostatka naša društva i te kako boluju.

Razmišljanja koja slede sigurno ne idu u pravcu "mir, mir, niko nije kriv". Vrlo je moguće da će vas neki stavovi jako žuljati, možda ćete smatrati da oni nikako ne treba da budu deo publikacije koja pretenduje da da svoj doprinos izgradnji mira. Ja bih rekla – o, da, rad na izgradnji mira i te kako žulja, s obzirom da ne verujemo da se na njemu može raditi ako zanemarimo tragičnu prošlost koju smo živeli i koju mnogi od nas još uvek žive. A ako otvorimo pitanje prošlosti i uzmemo u obzir njenu kompleksnost – naravno da se nećemo po svim pitanjima složiti. Upravo je to veličina nas, "običnih ljudi": da se trudimo da razumemo baš one stavove koji se toliko razlikuju od naših (isključujući fašističke stavove – njima ovde nema mesta; dovoljno su uzurpirali prostor oko nas.) Kad uspemo da dosegnemo takvo razumevanje: zašto neko razmišlja toliko drugačije od nas (a možda to uopšte nije toliko drugačije), da to nije iz slepe i neobjašnjive mržnje, već zbog nekog bola, straha, iskustva – tad smo napravili veliki korak.

A jedan veliki "običan čovek", naš prijatelj Dževad Budimlić, kaže: "Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše"...

Ljude smo pitali/e i oni su govorili o svim onim velikim pojmovima koji su postali fraze, koje kad izgovorimo već podrazumevaju šta mislimo, a zapravo se naše poimanje njih vrlo razlikuje: pomirenje, prošlost, suočavanje, zaborav, krivica, odgovornost, mir, budućnost, suživot, rat... trudeći se da njihova pojašnjenja budu kroz lična iskustva, a ne kroz druge velike pojmove, kako bismo stvorili/e prostor da se bolje razumemo.

Nismo pretendovali/e da ovo bude istraživanje sprovedeno na reprezentativnom uzorku koje bi pokazalo gde je naše javno mnjenje (ili u množini: naša javna mnjenja). U prapočecima ove ideje bilo nam je jasno da želimo kvalitet koji lična iskustva sa sobom nose, na štetu kvantiteta koji bi bio reprezentativan uzorak. Takođe, kao što sam već rekla, za neke glasove ovde nema mesta, one najbučnije i najagresivnije.

Nezanemarljivo bogatstvo ove knjige jeste brojnost jezika u njoj. Neko bi možda rekao da bi bilo ekonomičnije i/ili praktičnije da su makedonski i albanski u posebnim publikacijama. No, nama se baš dopala ideja da je sve na jednom mestu, čvrsto vezano, kao što su vezane i naše sudbine.

Intervjui su vođeni u periodu od marta do novembra 2005. Osamnaest intervjuera/ki (takođe sa prostora bivše Jugoslavije) su imali/e odgovornost da izaberu sagovornike/ce i imali su slobodu za vođenje intervjuja, ali na način da relevantna pitanja budu zastupljena. Intervjui su vođeni na albanskom, bosanskom, hrvatskom, makedonskom, srpskom i možda na još po nekom jeziku (srpskohrvatskom, crnogorskom...). Na osnovu diktafonskog snimka urađen je transkript koji je ovde verno prenet. Doduše, neki intervjui su minimalno skraćeni, da bi se izbeglo nepotrebno ponavljanje, a postoje i intervencije “peglanja” određenih “šumova” koji nastaju u govoru – napravljene prvenstveno radi lakšeg čitanja i boljeg razumevanja onoga što je sagovornik/ca hteo/la da kaže.

Odrediti sagovornike/ce nije bio jednostavan zadatak; pored koordinacije sa ostalim intervjuerima/kama s ciljem da se pokrije šarolikost društva i obuhvate ljudi različitih profila i razmišljanja, poteškoća je bila i naći sagovornike/ce koji su spremni/e da javno govore o bolnim temama – nemali broj ljudi je osećao strah i nelagodu. I pored toga što smo odlučili/e da sagovornike/ce predstavljamo samo imenom, neki ljudi su se bolje osećali s opcijom da im bude objavljen samo inicijal, mahom zbog razloga sopstvene bezbednosti. Potpuno razumemo taj strah. Upravo on nam daje sliku koliko su naša društva zaglibila i obolela, ali i koliko hitno treba svi mi da radimo ne bismo li postigli tako očekivanu društvenu promenu (koja se ne svodi samo na reči jedne sagovornice “da ćemo imati veće plate”). Ne mogu da odolim, a da ovde ne citiram Mešu Selimovića: “Boj se ovna, boj se govna – kad ćeš živjet?”, i potpuno se slažem sa ženom koja reče da mi ne živimo, već da se *trudimo* da živimo.

Ostaje nam otvoreno pitanje koga će sve zanimati ova knjiga. Mi imamo naš spisak želja i preporuka koga bi sve to trebalo da zanima; jedan deo toga odgovara realnosti, za drugi nismo sigurni/e. Kako god, dobro bi nam došla povratna informacija od čitateljki i čitatelja, tako da bismo vas zamolili/e da nam javljate svoje kritike i utiske. Mirovni rad traži akciju i reakciju – kako bismo mogli da menjamo sebe, a time i društva u kojima živimo.

Intervjue možete (ali ne morate) čitati onim redom kako su u ovoj publikaciji raspoređeni, a trudile smo se da budu u međusobnoj interakciji. Namerno smo izbegle svrstavanje u nacionalne, etničke ili regionalne torove, kako bismo dale doprinos dekonstrukciji poremećenih vrednosti naših društava.

Naravno, postoji još *n* redosleda kojim se intervjui mogu čitati, a da i dalje budu u međusobnoj interakciji, manje ili više očiglednoj. Vi odaberite.

Ivana Franović